

Z činnosti Etické komise ČMPS

V průběhu právě končícího čtvrtletí proběhly volby nových členů EK. Ze čtyř kandidátů byli zvoleni tři: Mgr. Hana Slobodová, PhDr. Rudolf Roub a PhDr. Marek Kolařík, Ph.D. Vzhledem ke stále narůstajícímu počtu stížností a podnětů byla na základě usnesení Rady ČMPS kooptována do EK další členka, Mgr. et Mgr. Petra Špačková. Současně bylo rozhodnuto, že stálým členem EK bude delegát ve Výboru pro etiku Evropské federace psychologických asociací (Board on Ethics EFPA) za ČR, kterým je v současné době PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D. Její další spolupráce s komisí bude zaměřena zejména na Etický kodex psychologické profese a aktuálnost tohoto kodexu. Může poskytovat členům EK konzultace při posuzování stížností a podnětů, není však povinna se podílet na vyřizování agendy Komise.

Na jednání EK konaném 25. 5. 2017 byli noví členové rovnou „hozeni do vody“: každý z nich se stal zpravodajem jedné z řady stížností čekajících na své řešení, pracovat na nich začali (a budou zatím i nadále) pod vedením zkušenějších členů. Práce Komise probíhá jako obvykle formou téměř každodenní e-mailové konference, v současné době je řešeno celkem 16 stížností a 2 podněty.

V tomto čísle je zveřejněn nový Etický kodex psychologické profese, který byl pod vedením Bohumily Baštecké připravován v dílně EK a průběžně zdokonalován na základě zkušeností z řešení stížností a podnětů, diskusí na odborných fórech a řady písemně zaslaných připomínek kolegů. Tento Etický kodex je koncipován jako živý dokument, předpokládáme, že na základě sdílení námětů a připomínek kolegů z různých oblastí psychologické profese bude jednou za tři až pět let provedena jeho revize.

Stížnost na chování psychologa při znaleckém vyšetření

Jednalo se o stížnost předanou ČMPS Etickou komisí Asociace klinických psychologů (dotčený psycholog nebyl členem AKP ani ČMPS; EK ČMPS se stížnost rozhodla řešit, neboť podle svého Jednacího řádu šetří a projednává i stížnosti na psychology, kteří členy ČMPS nejsou). Stěžovatel podstoupil znalecké vyšetření v souvislosti s trestným činem, jehož měl být obětí, a jeho stížnost se týkala porušení zásad jednání soudních znalců s oběťmi trestných činů psychologem, který toto vyšetření na žádost soudu realizoval. Se souhlasem stěžovatele rozdělila EK ČMPS stížnost do následujících bodů:

- Psycholog se svým chováním podílel na úmyslných průtazích v soudním řízení.
- Písemnou část znaleckého šetření musel stěžovatel absolvovat v čekárně mezi ostatními pacienty.
- V průběhu ústní části znaleckého šetření psycholog kouřil cigarety a měl po celou dobu otevřené okno, přestože byl venku mráz, což mělo za následek onemocnění stěžovatele zánětem močového měchýře.
- Psycholog nebyl dostatečně seznámen se soudním spisem, ptal se proto stěžovatele i na informace, které byly ve spise jasně uvedeny.
- Otázky, které psycholog stěžovateli kladl, nepříslušely jeho kompetenci (ve své odpovědi na dodatečné dotazy EK ČMPS ke stížnosti stěžovatel uvedl, že se jednalo o otázky na důvody jeho chování v konkrétně popsaných krizových situacích). V průběhu vyšetření psycholog zpochybňoval opakovanými dotazy předešlé výpovědi stěžovatele, aniž by ho poučil, že opakované dotazování na již zodpovězené otázky může být důležité pro průběh soudního procesu.

Psycholog vyhověl žádosti EK ČMPS o písemné vyjádření ke stížnosti včetně odpovědí na dodatečné dotazy, které mu EK ČMPS v průběhu šetření zaslala. Z osobního projednávání stížnosti na zasedání EK se omluvil z důvodu pracovní vytíženosti. Ve svých písemných vyjádřeních uvedl:

- Ke znaleckému vyšetření pozval stěžovatele v době, kdy obdržel soudní spis.
- V čekárně, kde se v době vyšetření stěžovatele nikdo, vyjma možného náhodného návštěvníka, nevyskytoval, je pro účely vyplňování dotazníků vyčleněn pracovní stolek.
- Nevyloučil, že si mohl v průběhu ústní části znaleckého šetření zakouřit, sdělil, že umožňuje i dospělým posuzovaným, aby se v průběhu šetření občerstvili podle svého uvážení (tekutiny, káva, cigareta), a že by sám v žádném případě neučinil bez souhlasu posuzovaného nic nad rámec obvyklých zvyklostí; ke stížnosti na otevřené okno uvedl, že není naprosto v jeho zájmu způsobovat posuzovanému nebo sobě jakýkoliv tělesný dyskomfort mrazem po dobu několika hodin;
- K dalším bodům stížnosti uvedl, že šetření proběhlo zcela v souladu s běžným postupem, nevymykalo se standardům znaleckého vyšetření. Zpochybňování předešlých výpovědí stěžovatele a nekompetentní otázky vysvětlil jednak nutností ověřovat věrohodnost výpovědi, jednak skutečností, že v zájmu objektivity se při znaleckém vyšetření nelze vyhnout dotazům na citlivá témata. Dodal, že v daném případě byla citlivá témata podstatou celé kauzy, že však v průběhu vyšetření nenastala situace, kdy by stěžovatel jakýmkoli způsobem projevil nespokojenost nebo neochotu vést o nich rozhovor, spíše naopak, v komunikaci o těchto tématech byl po celou dobu vyšetření velmi vstřícný a události popisoval bez problémů a spontánně. K otázce poučení o důvodech opakovaného dotazování popsal svou obvyklou praxi: v úvodu posuzovanému přečte plný rozsah usnesení soudu či opatření policie s tím, že pokud je položena otázka ke věrohodnosti, zdůvodní ji tak, že nejspíše došlo k nějakým nesrovnalostem v průběhu dokazování, pro které je třeba ještě znaleckého posouzení.

EK ČMPS považuje za pochybení psychologa skutečnost, že nedostatečně zvážil, zda je prostředí, ve kterém probíhalo vyšetření, dostatečně vstřícné vůči stěžovateli a úkolu, který měl společně s ním řešit. Vlivy prostředí by měl psycholog nahlížet jako specifický druh komunikace; proto by měl dbát mj. na zdraví pacienta/klienta (např. nenutit ho k pasivnímu kouření) a na jeho soukromí (např. nenechávat ho vyplňovat dotazníky v čekárně).

Komise má za to, že psycholog zde **porušil princip 3.1 Evropského metakodexu EFPA, který se týká respektu k právům člověka a jeho důstojnosti a podle něhož je povinností psychologa mj. uvědomovat si a respektovat individuální rozdíly mezi lidmi včetně těch, které jsou způsobeny handicapem.** Také v zásadách týkajících se práv obětí trestných činů uvedených v zákoně o těchto obětech se uvádí, že každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak, a že znalci a další odborníci mají mj. povinnost přistupovat k oběti šetrně.

K ostatním bodům stížnosti, tj.: podílu psychologa na úmyslných průtazích v soudním řízení, tělesnému dyskomfortu v průběhu ústní části vyšetření způsobenému oknem otevřeným do mrazivého dne a poskytnutí informace o důvodech dotazování na citlivá témata a o možnosti odmítnout odpověď, EK ČMPS konstatuje:

Z výsledků šetření EK ČMPS jsou patrné rozpory mezi informacemi uvedenými ve stížnosti na jedné straně a informacemi poskytnutými psychologem ke stížnosti na straně druhé; vzhledem k těmto rozporům se vytrácí etická stránka problému. Posuzování pravdivosti informací, které poskytli EK ČMPS stěžovatelé, psychologové, na jejichž postupy či chování je podávána stížnost, případně třetí osoby, není v kompetenci této komise.

Stížnost na jednání psychologa v opatrovnickém sporu o dítě

Otec si stěžuje, že psycholog vytvořil zprávu – vyjádření, s názvem „Psychologické vyšetření“. Na tomto vyšetření byla přítomna jeho partnerka a syn, kterému v té době bylo tři a půl roku. On nebyl k vyšetření pozván a ani o něm nebyl informován. Ve zprávě se psycholog měl vyjádřit ke skutečným, které nezkoumal, tedy k osobě otce a jeho vztahu se synem, V této zprávě měl vydávat tvrzení matky za fakta, vč. informace o domácím násilí a týrání matky. Stěžovatel považuje vyjádření psychologa za neodborná, vnímá poškození svých osobních práv, a to i z toho důvodu, že matka dítěte předložila zprávu u soudu při jednání o rozšíření péče o dítě. Dále si stěžuje, že psycholog neuvedl, že si je vědom následků nepravdivého vyjádření.

Psycholog uvedl, že se na něj obrátila matka nezletilého s prosbou o konzultaci, která se týkala výchovy syna. Obsahem konzultace byly neurovnané vztahy mezi rodiči a jejich dopad na syna. V návaznosti na to doporučil realizaci znaleckého posouzení. Informace matky, dle svého sdělení, nehodnotil jako pravdivé či nepravdivé, pouze poukazoval na neurovnané vztahy, v nichž je dítě vychovávané. Dle jeho sdělení zpráva obsahuje všechny potřebné formální atributy. Zakázka matky pro kontakt a vytvoření zprávy se týkala jejího vlastního výchovného přístupu k synovi. Psycholog uvádí, že rodič má právo nakládat s odbornou zprávou dle svého uvážení.

EK ČMPS konstatovala:

- Ve zprávě nejsou některé informace o otci deklarovány jasně jako matčin pohled (či vycházející z matčina pohledu).
- Psycholog neprokazuje, na základě jakých zjištění dospěl k závěru ohledně toho, že „některé momenty imponují jako psychická manipulace, týrání matky ze strany otce dítěte“, není jasně deklarováno, že jde pouze o údaje od matky.
- Psycholog popisuje ve zprávě výsledky provedených metod a sdělení dítěte při rozhovoru, na jejichž základě dospěl k výše uvedenému závěru. Do svých závěrů však nezahrnul možný vliv skutečnosti, že se dítě účastní vyšetření pouze s matkou, na tyto výsledky.
- Psycholog uvádí také, že „psychologické vyšetření probíhalo ve třech sezeních (informativní pohovor – vymezení problému a očekávání klientky, následně řízený pohovor, vyšetření dítěte)“. Tím potvrzuje, že sezení se neúčastnil otec ani sám, ani spolu se synem.

Psycholog se nevyjadřuje k psychickému stavu jakékoli osoby bez relevantních podkladů, jako je řádně provedené psychologické vyšetření této osoby. Neposuzuje bez těchto podkladů ani rodinné vztahy a nevytváří bez těchto podkladů závěry. Pokud se vyjádří bez uvedeného, může nejen poškodit osobu, ke které se – ať už jmenovitě nebo anonymně – vyjadřuje, ale porušuje také princip profesní zodpovědnosti.

Etická komise ČMPS dospěla k závěru, že psycholog se takového jednání dopustil a tím porušil čl. 3 Etického metakodexu EFPA. Podle tohoto článku má psycholog *zodpovědnost za kvalitu a následky svého profesionálního jednání – viz 3.3.1 i), vyhýbá se nesprávnému používání psychologických znalostí - viz 3.3.3 i) a uznává potřebu zvláštní péče, již je třeba věnovat při pronášení odborných soudů týkajících se osob, které k tomu nedaly souhlas - viz 3.3.3 ii).*

Co se týče bodu stížnosti, týkajícího se toho, že psycholog neuvedl povědomost o následcích nepravdivého vyjádření, lze konstatovat, že psychologové jsou vázáni etickými pravidly, do nichž spadá i tento závazek (viz článek 2.3 Evropského metakodexu: „*Psychologové jsou si vědomi profesionální a vědecké odpovědnosti vůči svým klientům, vůči komunitě a společnosti, v níž pracují a žijí. Psychologové se vyhýbají tomu, aby někoho poškodili, a nesou zodpovědnost za své jednání. Pokud je to možné, ujišťují se, že jejich služby nejsou zneužívány*“). Uvedený závazek však není nutné deklarovat v každé konkrétní zprávě explicitně.

Připravily: Ivana Slavíková a Hedvika Boukalová